

विभाग १

कार्यक्रम आणि प्रक्रिया

विभाग १ मध्ये, तुम्ही फ्रेंच राज्यक्रांती, रशियन राज्यक्रांती आणि नाझीवादाच्या उदयाबद्दल वाचाल. आधुनिक जगाच्या निर्मितीमध्ये या सर्व घटना वेगवेगळ्या प्रकारे महत्वाच्या होत्या.

पहिला अध्याय फ्रेंच राज्यक्रांतीबद्दल आहे. आज आपण अनेकदा स्वातंत्र्य, स्वातंत्र्य आणि समानतेच्या कल्पनांना गृहीत धरतो. परंतु आपल्याला स्वतःला आठवण करून देण्याची गरज आहे की या कल्पनांनाही एक इतिहास आहे. फ्रेंच राज्यक्रांती पाहून तुम्हाला त्या इतिहासाचा एक छोटासा भाग वाचायला मिळेल. फ्रेंच राज्यक्रांतीमुळे फ्रान्समध्ये राजेशाहीचा अंत झाला. विशेषाधिकारांवर आधारित समाजाने एका नवीन शासनव्यवस्थेला मार्ग दिला. क्रांतीदरम्यान मानवी हक्कांच्या घोषणेमुळे एका नवीन काळाची घोषणा झाली.

सर्व व्यक्तींना अधिकार आहेत आणि ते समानतेचा दावा करू शकतात ही कल्पना राजकारणाच्या एका नवीन भाषेचा भाग बनली. समता आणि स्वातंत्र्याच्या या संकल्पना नवीन युगाच्या मध्यवर्ती कल्पना म्हणून उदयास आल्या; परंतु वेगवेगळ्या देशांमध्ये त्यांचा पुनर्विचार आणि पुनर्विचार अनेक वेगवेगळ्या प्रकारे करण्यात आला. भारत आणि चीन, आफ्रिका आणि दक्षिण अमेरिकेतील वसाहतविरोधी चळवळींनी अशा कल्पना निर्माण केल्या ज्या नाविन्यपूर्ण आणि मूळ होत्या, परंतु त्या अशा भाषेत बोलल्या ज्याला अठराव्या शतकाच्या उत्तरार्धातच चलन मिळाले.

दुसऱ्या प्रकरणात, तुम्ही युरोपमध्ये समाजवादाच्या आगमनाबद्दल आणि सत्ताधारी सम्राट झार निकोलस दुसरा यांना सत्ता सोडण्यास भाग पाडण्याच्या नाठ्यमय घटनांबद्दल वाचू शकाल. रशियन क्रांतीने समाजाला वेगळ्या पद्धतीने बदलण्याचा प्रयत्न केला. त्यात आर्थिक समानता आणि कामगार आणि शेतकऱ्यांच्या कल्याणाचा प्रश्न उपस्थित करण्यात आला. हा अध्याय तुम्हाला नवीन सोव्हिएत सरकारने सुरु केलेल्या बदलांबद्दल, त्याला येणाऱ्या समस्यांबद्दल आणि त्यांनी हाती घेतलेल्या उपाययोजनांबद्दल सांगेल. सोव्हिएत रशियाने औद्योगिकीकरण आणि शेतीच्या यांत्रिकीकरणाकडे वाटचाल केली, परंतु लोकशाही समाजाच्या कार्यासाठी आवश्यक असलेल्या नागरिकांच्या हक्कांना त्याने नकार दिला. समाजवादाचे आदर्श,

कार्यक्रम आणि प्रक्रिया

तथापि, वेगवेगळ्या देशांमध्ये वसाहतविरोधी चळवळींचा भाग बनले. आज सोहिएत युनियनचे विभाजन झाले आहे आणि समाजवाद संकटात आहे परंतु विसाव्या शतकात ते समकालीन जगाच्या आकारात एक शक्तिशाली शक्ती राहिले आहे.

तिसरा अध्याय तुम्हाला जर्मनीला घेऊन जाईल. त्यात हिटलरच्या उदयाची आणि नाझीवादाच्या राजकारणाची चर्चा असेल. तुम्ही नाझी जर्मनीतील मुले आणि महिलांबद्दल, शाळा आणि छळ छावण्यांबद्दल वाचू शकाल. नाझीवादाने विविध अल्पसंख्याकांना जगण्याचा अधिकार कसा नाकारला, ज्यूंवर अत्याचार करण्यासाठी ज्यूंविरोधी भावनांच्या दीर्घ परंपरेचा कसा आधार घेतला आणि लोकशाही आणि समाजवादाविरुद्ध त्याने अथक लढा कसा दिला हे तुम्हाला दिसेल. परंतु नाझीवादाच्या उदयाची कहाणी केवळ काही विशिष्ट घटनांबद्दल, हत्याकांडांबद्दल आणि हत्येबद्दल नाही. ती वेगवेगळ्या पातळ्यांवर कार्यरत असलेल्या एका विस्तृत आणि भयावह व्यवस्थेच्या कायर्बद्दल आहे. भारतातील काही लोक हिटलरच्या विचारांनी प्रभावित झाले होते परंतु बहुतेकांनी नाझीवादाचा उदय भयावहपणे पाहिला.

आधुनिक जगाचा इतिहास केवळ स्वातंत्र्य आणि लोकशाहीच्या उदयाची कहाणी नाही तर ती हिंसाचार आणि जुळूम, मृत्यु आणि विनाशाचीही कहाणी आहे.

फ्रॅंच क्रांती

१४ जुलै १७८९ च्या सकाळी, पॅरिस शहरात धोक्याची घंटा होती. राजाने सैन्याला शहरात जाण्याचे आदेश दिले होते. अफवा पसरल्या की तो लवकरच सैन्याला नागरिकांवर गोळीबार करण्याचे आदेश दईल.

सुमारे ७,००० पुरुष आणि महिला टाउन हॉलसमोर जमले आणि त्यांनी पीपल्स मिलिशिया तयार करण्याचा निर्णय घेतला. शस्त्रांच्या शोधात ते अनेक सरकारी इमारतींमध्ये घुसले.

शेवटी, शेकडो लोकांच्या एका गटाने शहराच्या पूर्वेकडील भागात कूच केले आणि बॉस्टिल किल्ल्यावरील तुरुंगावर, जिथे त्यांना साठा केलेला दारूगोळा सापडेल अशी आशा होती, हल्ला केला. त्यानंतर झालेल्या सशस्त्र लढाईत, बॉस्टिलचा सेनापती मारला गेला आणि कैद्यांना सोडण्यात आले - जरी त्यापैकी फक्त सात कैदी होते. तरीही बॉस्टिलचा सर्वानाच द्वेष होता, कारण ते राजाच्या निरंकुश शक्तीचे समर्थन करत होते. किल्ला पाडण्यात आला आणि त्याच्या दगडी तुकड्या बाजारात विकल्प्या गेल्या ज्यांना त्याच्या विनाशाची आठवण ठेवायची होती.

त्यानंतरच्या दिवसांत पॅरिस आणि ग्रामीण भागात अधिक दंगली झाल्या. बहुतेक लोक ब्रेडच्या वाढत्या किमतीविरुद्ध निर्दर्शने करत होते.

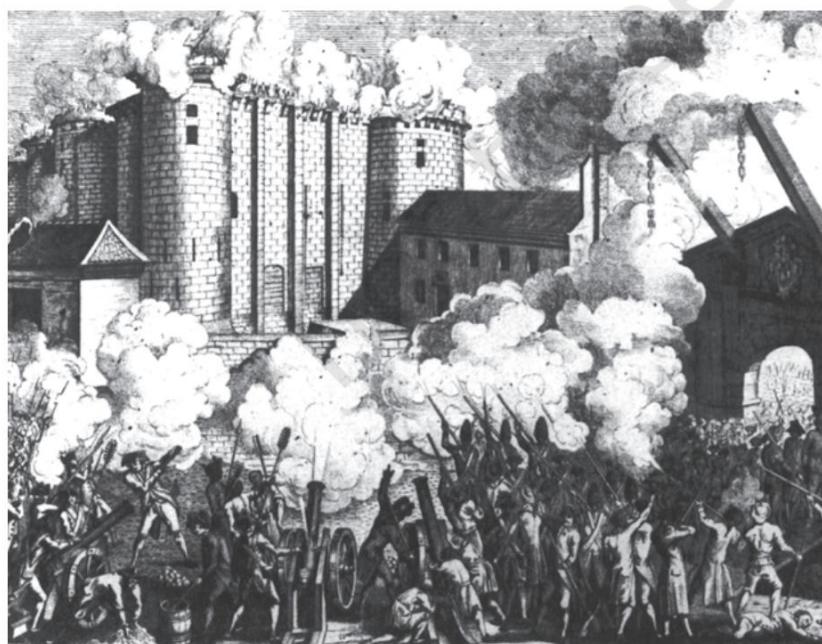
खूप नंतर, जेव्हा इतिहासकारांनी या काळाकडे मागे वळून पाहिले तेव्हा त्यांना ही घटनांच्या साखळीची सुरुवात म्हणून दिसली ज्यामुळे शेवटी फ्रान्समध्ये राजाची फाशी झाली, जरी त्या वेळी बहुतेक लोकांना या निकालाची अपेक्षा नव्हती. हे कसे आणि का घडले?

आ

फ्रॅंच

टी फ्रॅंच

तो

आकृती १ - बॉस्टिलवरील वादळ.
बॉस्टिलच्या विध्वंसानंतर लगेच्च, कलाकारांनी या घटनेचे स्मरण करण्यासाठी प्रिंट बनवले.

१ अठराव्या शतकाच्या उत्तरार्धातील फ्रेंच समाज

१७७४ मध्ये, बर्बन राजघराण्यातील लुई सोल्हावा फ्रान्सच्या गादीवर बसला. तो २० वर्षांचा होता आणि त्याने ऑस्ट्रियन राजकन्या मेरी अँटोइनेटी लग्न केले. त्याच्या राज्यारोहणानंतर नवीन राजाला एक रिकामा तिजोरी सापडली. दीर्घकाळ चाललेल्या युद्धामुळे फ्रान्सची आर्थिक संसाधने कमी झाली होती. यात व्हर्सायच्या विशाल राजवाड्यात एक भव्य दरबार राखण्याचा खर्ची भरला गेला. लुई सोल्हावाच्या काळात, फ्रान्सने तेरा अमेरिकन वसाहीना सामान्य शक्ती ब्रिटनपासून स्वातंत्र्य विक्रियात मदत केली. युद्धामुळे कर्जात एक अङ्गाहून अधिक वाढ झाली जी आधीच २ अङ्ग लिहरपेक्षा जास्त झाली होती. राज्याला कर्ज देणाऱ्या कर्जदारांनी आता कर्जावर १० टक्के व्याज आकारण्यास सुरुवात केली. त्यामुळे फ्रेंच सरकारला त्याच्या बजेटचा वाढता टक्केवारी केवळ व्याज देयकांवर खर्च करावा लागला. त्याचे नियमित खर्च, जसे की सैन्य, न्यायालय, सरकारी कार्यालये किंवा विद्यापीठे चालवण्याचा खर्च, पूर्ण करण्यासाठी

पुस्तके

राज्याला कर वाढवण्यास भाग पाडले गेले. तरीही या उपाययोजनामुळेही

पुरेसे झाले आहेत. अठराव्या शतकात फ्रेंच समाज तीन इस्टेटमध्ये विभागला गेला होता आणि फक्त तिसऱ्या इस्टेटचे सदस्य्यच कर भरत होते.

इस्टेट सोसायटी ही मध्ययुगातील सरंजामशाही व्यवस्थेचा भाग होती. १७८९ पूर्वीच्या फ्रान्सच्या समाजाचे आणि संसाधने वर्णन करण्यासाठी ओल्ड रेजिम हा शब्द वापरला जातो.

आकृती २ मध्ये फ्रेंच समाजातील इस्टेटची व्यवस्था कशी संघटित होती हे दाखवले आहे.

शेतकरी लोकसंख्येच्या सुमारे ९० टक्के होते. तथापि, त्यापैकी फार कमी लोकांकडे त्यांनी लागवड केलेली जमीन होती. सुमारे ६० टक्के जमीन श्रेष्ठी, चर्च आणि तिसऱ्या इस्टेटमधील इतर श्रीमंत सदस्यांच्या मालकीची होती. पहिल्या दोन इस्टेटमधील सदस्य

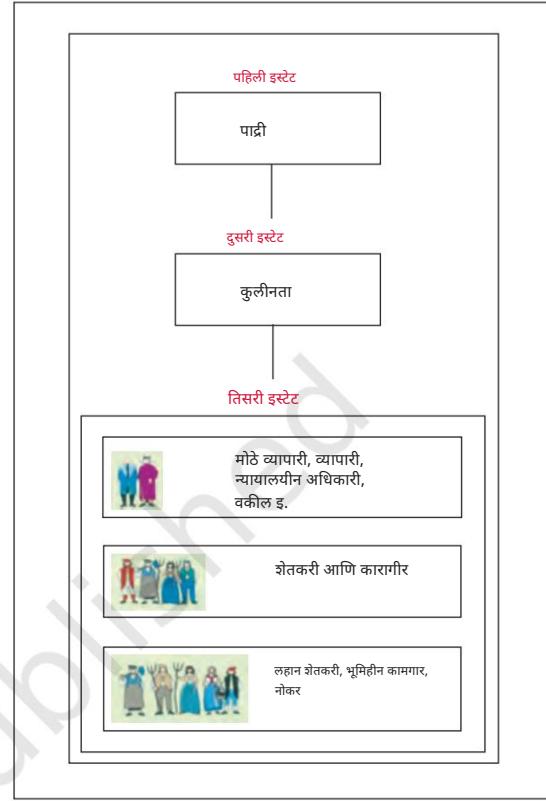
इस्टेट, म्हणजेच पाद्री आणि खानदानी लोकांना जन्मत: काही विशेषाधिकार होते. त्यापैकी सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे राज्याला कर देण्यापासून सूट. श्रेष्ठींना सामंती विशेषाधिकारांचाही आनंद होता. यामध्ये सामंती देणी समाविष्ट होती, जी ते शेतकऱ्यांकडून वसूल करत असत. शेतकऱ्यांना मालकाची सेवा करणे - त्याच्या धरात आणि शेतात काम करणे - सेवा करणे बंधनकारक होते.

सैन्यात किंवा रस्ते बांधणीत सहभागी होण्यासाठी.

चर्चनेही शेतकऱ्यांकडून दशमांश नावाच्या करांचा वाटा वसूल केला आणि शेवटी, तिसऱ्या इस्टेटमधील सर्व सदस्यांना राज्याला कर भरावा लागला.

यांच्यां मोठे त्रिलोकांत वापराखूसारऱ्या दैनंदिन वापराच्या वस्तूवर आंतरराष्ट्रीय, येणारा प्रत्यक्ष कर आणि अनेक अप्रत्यक्ष कर समाविष्ट होते.

करांद्वारे राज्याच्या कामकाजाच्या वित्तपुरवठ्याचा भार फक्त तिसऱ्या इस्टेटने उचलला.

आकृती २ – इस्टेट्सची सोसायटी.
लक्षात घ्या की थर्ड इस्टेटमध्ये काही होते
श्रीमंत आणि इतर गरीब.

नवीन शब्द

लिव्रे - फ्रान्समधील चलनाचे एकक,
१७९४ मध्ये बंद केले

पाद्री - चर्चमध्ये विशेष कार्यासाठी गुंतवणूक केलेल्या व्यक्तींचा समूह.

दशमांश - चर्चने आकारलेला कर, ज्यामध्ये कूषी उत्पादनाचा दहावा भाग असते.

टेल - थेट राज्याला भरावा लागणारा कर

'कुलीन माणस म्हणजे कोळी, शेतकरी म्हणजे माशी.'

'सैतानाकडे जितके जास्त असेल तितके त्याला जास्त हवे असते.'

आकृती ३ - कोळी आणि माशी.
एक अनामिक कोरीवकाम.

१.१ जगण्यासाठी संघर्ष

१७१५ मध्ये फ्रान्सची लोकसंख्या सुमारे २३ दशलक्ष होती, ती १७८९ मध्ये २८ दशलक्ष झाली. यामुळे अन्नधान्याच्या मागणीत झापाट्याने वाढ झाली. धान्याचे उत्पादन मागणीच्या तुळनेत राहु शकले नाही. त्यामुळे बहुसंख्या लोकांचा मुख्य आहार असलेल्या ब्रेडची किमत झापाट्याने वाढली. बहुतेक कामगार अशा वर्कशॉपमध्ये कामगार म्हणून काम करत होते ज्यांचे मालक त्यांचे वेतन निश्चित करत होते. परंतु किमती वाढत्या दरीशी जुळत नव्हत्या. त्यामुळे गरीब आणि श्रीमंतांमधील दरी वाढत गेली.

दुष्काळ किंवा गारपिटीमुळे जेव्हा जेव्हा पीक कमी व्हायचे तेव्हा परिस्थिती आणखी बिकट व्हायची. यामुळे उदरनिवाहाचे संकट निर्माण झाले, जे जुन्या राजवटीत फ्रान्समध्ये वारंवार घडत असे.

'हा गरीब माणस सगळं काही आणतो, धान्य, फळे, पैसे, सैलंड. तो जाड स्वामी तिथे बसला आहे, ते सगळं स्वीकारण्यास तयार आहे. त्याला त्याच्यावर एक नजरही वाहण्याची पर्वा नाही.'

क्रियाकलाप

कलाकाराने कुलीन माणसाला कोळी आणि शेतकरीला माशी म्हणून का चित्रित केले आहे ते स्पष्ट करा.

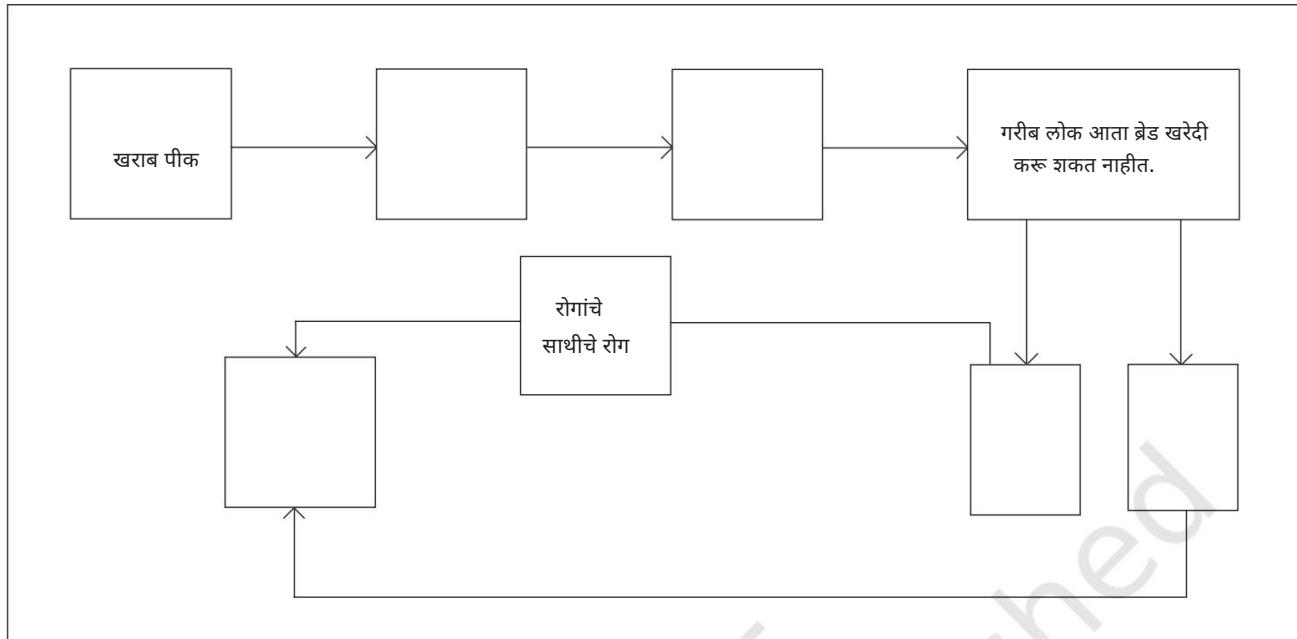
नवीन शब्द

निर्वाह संकट - एक अत्यंत कठीण परिस्थिती जिथे

उपजीविकेचे मूलभूत साधन धोक्यात आले आहे.

अनामिक - ज्याचे नाव अजूनही अज्ञात आहे.

१.२ निर्वाह संकट कसे घडते

आकृती ४ – निर्वाह संकटाचा मार्ग।

१.३ वाढता मध्यमवर्ग विशेषाधिकारांचा अंत पाहतो

पूर्वी, शेतकरी आणि कामगारांनी वाढत्या कर आणि अन्नटंचाईविरुद्धच्या बंडांमध्ये भाग घेतला होता. परंतु सामाजिक आणि आर्थिक व्यवस्थेत बदल घडवून आणण्यासाठी पूर्ण-प्रमाणात उपाययोजना करण्यासाठी त्यांच्याकडे साधनांचा आणि कार्यक्रमांचा अभाव होता. हे तिसऱ्या इस्टेटमधील त्या गटांवर सोडण्यात आले होते जे समुद्ध झाले होते आणि ज्यांना शिक्षण आणि नवीन कल्पनांमध्ये प्रवेश होता.

क्रियाकलाप

आकृती ४ मधील रिकाम्या चौकटीमध्ये खालीलपैकी योग्य शब्द भरा:

अन्न दंगली, धान्याची टंचाई वाढली

मृत्युची संख्या, अन्नधान्याच्या वाढत्या किमती, कमकुवत शरीरे.

अठराव्या शतकात मध्यमवर्गीय म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या सामाजिक गटांचा उदय झाला, ज्यांनी परदेशातील व्यापाराच्या विस्तारातून आणि लोकरी आणि रेसीम कापड यासारख्या वस्तूच्या उत्पादनातून आपली संपत्ती मिळवली, जी समाजातील श्रीमंत सदस्य निर्यात करत असत किंवा खरेदी करत असत. व्यापारी आणि उत्पादकांव्यतिरिक्त, तिसऱ्या वर्गात वकील किंवा प्रशासकीय अधिकारी यांसारखे व्यवसाय होते. हे सर्व सुशिक्षित आणि विश्वासू होते.

भ
समाजातील कोणत्याही गटाला जन्माने विशेषाधिकार मिळू नयेत. उलट, व्यक्तीचे सामाजिक स्थान त्याच्या गुणवत्तेवर अवलंबून असले पाहिजे. स्वातंत्र्य आणि सर्वसाठी समान कायदे आणि संर्धीवर आधारित समाजाची कल्पना करणारे हे विचार जॉन लॉक आणि जीन झॅक लेस्टरेन्स तत्वज्ञानीनी मांडले होते. त्यांच्या दोन सरकारच्या ग्रंथात, लॉकने दैवी आणि पूर्ण अधिकाराच्या सिद्धांताचे खंडन करण्याचा प्रयत्न केला.

राजाचे, रसो यांनी ही कल्पना पुढे नेली, लोक आणि त्यांचे प्रतिनिधी यांच्यातील सामाजिक करारावर आधारित सरकारचा एक प्रकार प्रस्तावित केला. 'द स्पिरिट ऑफ द लॅंज' मध्ये, मॉन्टेस्क्यू यांनी सरकारमध्ये कायदेमंडल, कार्यकारी मंडळ आणि न्यायपालिका यांच्यात सत्तेचे विभाजन प्रस्तावित केले. तेरा वसाहतींनी ब्रिटनपासून स्वातंत्र्य घोषित केल्यानंतर, अमेरिकेत सरकारचे हे मॅंडल लागू करण्यात आले. अमेरिकन संविधान आणि वैयक्तिक हक्कांची हमी हे फ्रान्समधील राजकीय विचारवंतासाठी एक महत्वाचे उदाहरण होते.

या तत्वज्ञानीच्या विचारावर सलून आणि कॉफी-हाऊसमध्ये सखोल चर्चा झाली आणि पुस्तके आणि वर्तमानपत्रांद्वारे लोकांमध्ये पसरवली गेली. ज्यांना लिहिता-वाचता येत नव्हते त्यांच्या फायद्यासाठी हे विचार वारंवार गटांमध्ये मोठ्याने वाचले जात होते.

बातम्या ज्या

राज्याच्या खर्चाची पूर्तता करण्यासाठी लुई सोलाव्याने आणखी कर लादण्याची योजना आखली ज्यामुळे विशेषाधिकारांच्या व्यवस्थेविरुद्ध संताप आणि निषेध निर्माण झाला.

स्रोत अ

जुन्या राजवटीत जगलेल्या अनुभवाचे वर्णन

१. जॉर्जस डॅटन, जे नंतर क्रांतिकारी राजकारणात सक्रिय झाले, त्यांनी १७९३ मध्ये एका मित्राला लिहिले, जेव्हा त्यांनी नुकतेच त्यांचे शिक्षण पूर्ण केले होते त्या काळाकडे वळून पाहिले:

'माझे शिक्षण प्लॅसिसच्या निवासी महाविद्यालयात झाले. तिथे मी महत्वाच्या माणसांच्या सहवासात होतो... एकदा माझे शिक्षण संपले की माझ्याकडे काहीही उरले नाही. मी नोकरी शोधू लागलो. पौरिसमधील कायदा न्यायालयात नोकरी मिळणे अशक्य होते. सैन्यात करिअर करण्याचा पर्याय माझ्याकडे खुला नव्हता कारण मी जन्माने श्रेष्ठी नव्हतो आणि माझा कोणी संरक्षकही नव्हता. चर्चही मला आश्रय देऊ शकत नव्हते. माझ्याकडे स्वतःचा मुलगा नसल्याने मी नोकरी खरेदी करू शकत नव्हतो. माझ्या जुन्या मित्रांनी माझ्याकडे पाठ फिरवली... आमच्या प्रतिभेचा वापर करता येईल असे क्षेत्र न देताच व्यवस्थेने आम्हाला शिक्षण दिले होते.'

२. आर्थर यंग नावाच्या एका इंग्रजाने १७८७ ते १७८९ या काळात फ्रान्समधून प्रवास केला आणि त्याच्या प्रवासाचे तपशीलवार वर्णन लिहिले. तो अनेकदा त्याच्या पाहिले.

'जो गुलामांकडून, वाईट वागणूक मिळालेल्या गुलामांकडून सेवा करून घेण्याचा आणि त्यांची सेवा करण्याचा निर्णय घेतो, त्याला हे पूर्णपणे माहित असले पाहिजे की असे करून तो आपली मालमत्ता आणि आपले जीवन अशा परिस्थितीत टाकत आहे जी मुक्त आणि चांगली वागणूक मिळालेल्या पुरुषांची सेवा निवडल्यास त्याच्यापेक्षा खूप वेगळी आहे. आणि जो त्याच्या बळीच्या आक्रोशाच्या साथीने जेवण्याचा निर्णय घेतो, त्याने दंगलीच्या वेळी त्याच्या मुलीचे अपहरण झाले किंवा त्याच्या मुलाचा गळा कापला गेला तर तकार करू नये.'

स्रोत

क्रियाकलाप

यंग येथे कोणता संदेश देऊ इच्छित आहे? जेव्हा तो 'गुलाम' बोलतो तेव्हा त्याचा अर्थ कोणाला आहे?

तो कोणावर टीका करत आहे? १७८७ च्या परिस्थितीत त्याला कोणते घोके जाणवतात?

टी फ्रें

२ क्रांतीचा उद्रेक

मागील भागात तुम्ही शिकलेल्या कारणांमुळे लुई सोळावा यांना कर वाढवावा लागला. तुम्हाला काय वाटते की तो हे कसे करू शकला असता? जुन्या राजवटीच्या फ्रान्समध्ये राजाला केवळ त्याच्या इच्छेनुसार कर लादण्याचा अधिकार नव्हता. उलट त्याला इस्टेट्स जनरलची बैठक बोलावाची लागत असे जी नंतर नवीन करांसाठी त्याचे प्रस्ताव मंजूर करत असे. इस्टेट्स जनरल ही एक राजकीय संस्था होती जिथे तिन्ही इस्टेट्स त्याचे प्रतिनिधी पाठवत असत. तथापि, या संस्थेची बैठक कधी बोलावायची हे केवळ सम्राट ठरवू शकत होता. शेवटचे ते १६१४ मध्ये झाले होते.

५ मे १७८९ रोजी, लुई सोळावा यांनी नवीन करांचे प्रस्ताव मंजूर करण्यासाठी इस्टेट जनरलची सभा बोलावली. व्हर्सायमधील एक भव्य सभागृह प्रतिनिधींचे स्वागत करण्यासाठी तयार करण्यात आले होते. पहिल्या आणि दुसऱ्या इस्टेटने प्रत्येकी ३०० प्रतिनिधी पाठवले, जे दोन्ही बाजूना एकमेकांसमोर रांगेत बसले होते, तर तिसऱ्या इस्टेटच्या ६०० सदस्यांना मागे उभे राहावे लागले. तिसऱ्या इस्टेटचे प्रतिनिधित्व त्याच्या अधिक समृद्ध आणि सुशिक्षित सदस्यांनी केले होते. शेतकरी, कारागीर आणि महिलांना सभेत प्रवेश नाकारण्यात आला. तथापि, त्यांच्या तकारी आणि मागण्या सुमारे ४०,००० पत्रांमध्ये सूचीबद्ध केल्या होत्या जे प्रतिनिधींनी त्यांच्यासोबत आणले होते.

पूर्वी इस्टेट्स जनरलमध्ये मतदान प्रत्येक इस्टेटला एक मत होते या तत्वानुसार होत असे. यावेळीही लुई सोळावा हीच पद्धत सुरु ठेवण्याचा निर्धार करत होता. परंतु तिसऱ्या इस्टेटच्या सदस्यांनी मागणी केली की आता मतदान संपूर्ण असेंब्लीद्वारे केले जावे, जिथे प्रत्येक सदस्याला एक मत असेल. रुसोसारख्या तत्वज्ञांनी त्यांच्या 'द सोशल कॉन्फ्रॅंक' या पुस्तकात मांडलेल्या लोकशाही तत्वांपैकी हे एक होते. जेव्हा राजाने हा प्रस्ताव नाकारला तेव्हा तिसऱ्या इस्टेटच्या सदस्यांनी निषेधार्थ असेंब्लीमधून सभात्याग केला.

तिसऱ्या वर्षाचे प्रतिनिधी स्वतःला संपूर्ण फ्रेंच राष्ट्राचे प्रवक्ते मानत होते. २० जून रोजी ते व्हर्सायच्या मैदानावरील एका इनडोअर टेनिस कोर्टच्या हाँलमध्ये जमले, त्यांनी स्वतःला राष्ट्रीय सभा घोषित केली आणि फ्रान्ससाठी एक संविधान तयार होईपर्यंत पांगणार नाही अशी शपथ घेतली, ज्यामध्ये राजाच्या अधिकारांवर मर्यादा येतील. त्यांचे नेतृत्व मिराबेऊ आणि अबे सियेस यांनी केले. मिराबेऊचा जन्म एका उदात्त कुटुंबात झाला होता परंतु त्यांना सामंती विशेषाधिकार असलेल्या समाजाला नष्ट करण्याची गरज पटली. त्यांनी एक नियतकालिक प्रकाशित केले आणि व्हर्सायमध्ये जमलेल्या गर्दीला प्रभावी भाषणे दिली.

काही महत्वाच्या तारखा

१७९४

मध्ये लुई सोळावा फ्रान्सचा राजा झाला, त्याला रिकाम्या तिजोरीचा सामना करावा लागला आणि जुन्या राजवटीच्या समाजात वाढती असांतोष निर्माण झाला.

१७८९

इस्टेट्स जनरलचा दीक्षांत समारंभ, थर्ड इस्टेटने राष्ट्रीय असेंब्लीची स्थापना केली, बैस्टिलवर हल्ला झाला, ग्रामीण भागात शेतकरी उठाव झाले.

१७९१

राजाच्या अधिकारांवर मर्यादा घालण्यासाठी आणि सर्व मानवांना मूलभूत हक्कांची हमी देण्यासाठी संविधान तयार केले जाते.

१७९२-९३

फ्रान्स प्रजासत्ताक बनले, राजाचा शिरच्छेद केला गेला.

जेकोबिन प्रजासत्ताकाचा पाडाव, फ्रान्सवर एक निर्देशिका राज्य करते.

१८०४

मध्ये नेपोलियन फ्रान्सचा सम्राट बनला, त्याने युरोपचा मोठा भाग आपल्या तायात घेतला.

१८१५

मध्ये वॉटरलू येथे नेपोलियनचा पराभव झाला.

क्रियाकलाप

थर्ड इस्टेटचे प्रतिनिधी घेतात

दिशेने हात वर करून शपथ घेत

असेंब्लीचे अध्यक्ष बैली,

मध्यभागी असलेल्या टेबलावर उभे आहे. तुम्ही

प्रत्यक्ष घटनेदरम्यान बेलीचा विचार करा

त्याच्या पाठीशी उभे राहिले असते

जमलेले डेप्युटीज? काय असू शकते

बेलीला ठेवण्यामागे डेव्हिडचा हेतू होता

(आकृती ५) त्याने ज्या पद्धतीने केले आहे?

आकृती ५ – टेनिस कोर्टची शपथ.

जंक-नुई डेविड यांच्या एका मोठ्या चित्रासाठी तयारीचे रेखाटन. हे चित्र राष्ट्रीय सभेत टांगण्याचे उद्दिष्ट होते.

मूळचे पुजारी असलेल्या अबे सियेस यांनी 'तिसरी संपत्ती काय आहे' नावाचे एक प्रभावी पत्रक लिहिले?

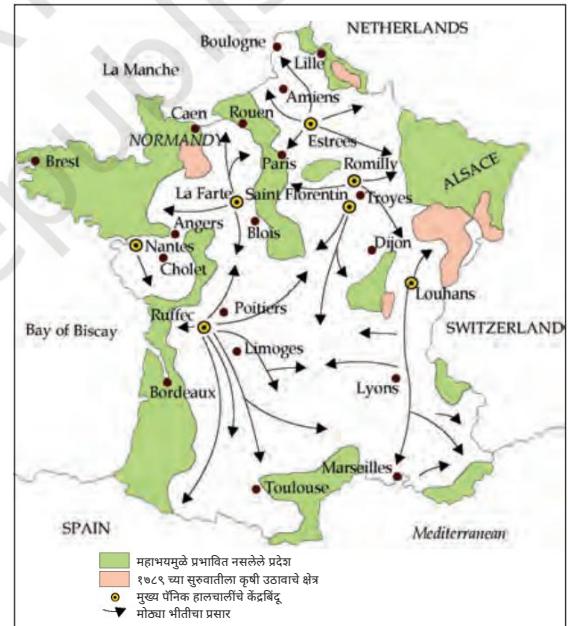
हसराय येथे राष्ट्रीय सभा संविधान तयार करण्यात व्यस्त असताना, उर्वरित फ्रान्स गोंधळाने भरलेला होता. कडक हिवाळ्यामुळे पीक खराब झाले होते; ब्रेडच्या किमती वाढल्या होत्या, अनेकदा बेकर्स परिस्थितीचा फायदा घेत पुरवाना साठवून ठेवत होते. बेकरीमध्ये तासन्तास रांगेत उभे राहिल्यानंतर, संतप्त महिलांच्या गर्दीने दुकानांमध्ये घुसखोरी केली. त्याच वेळी, राजाने सैन्याला पेरिसमध्ये जाण्याचे आदेश दिले.

१४ जुलै रोजी, संतप्त जमावाने बेस्टिलवर हल्ला केला आणि तो उद्घवस्त केला.

ग्रामीण भागात अफवा पसरल्या की मनोरच्या मालकांनी पिकलेले पीक नष्ट करण्यासाठी दरोडेखोरांच्या टोळ्या भाड्याने घेतल्या आहेत. भीतीच्या वेडेपणात अडकून, अनेक जिल्हांतील शेतकऱ्यांनी कुदळ आणि काटे ताब्यात घेतले आणि शैटोवर हल्ला केला.

त्यांनी साठवलेले धान्य लुटले आणि जमीनीच्या देणी असलेल्या कागदपत्रांची जाळपोळ केली. मोठ्या संख्येने श्रेष्ठी त्यांच्या घरातून पळून गेले, त्यापैकी बरेच जण शेजारच्या देशांमध्ये स्थलांतरित झाले.

आपल्या बंडखोर प्रजेच्या शक्तीला तोंड देत, लुई सोलावा यांनी अस्वेच राष्ट्रीय सभेला मान्यता दिली आणि आतापासून त्यांच्या अधिकारांवर संविधानाद्वारे नियंत्रण ठेवले जाईल हे तत्व स्वीकारले. ४ ऑगस्ट १७८९ च्या रात्री, सभेने कर्तव्ये आणि करांची सरंजामशाही व्यवस्था रद्द करण्याचा हुक्म मंजूर केला. पाद्री सदस्यांनाही त्यांचे विशेषाधिकार सोडण्यास भाग पाडले गेले. दशमांग रद्द करण्यात आला आणि चर्चच्या मालकीच्या जमिनी जप्त करण्यात आल्या. परिणामी, सरकारने किमान २ अब्ज लिव्हर किमतीची मालमत्ता मिळवली.

आकृती ६ – महाभारतीचा प्रसार.

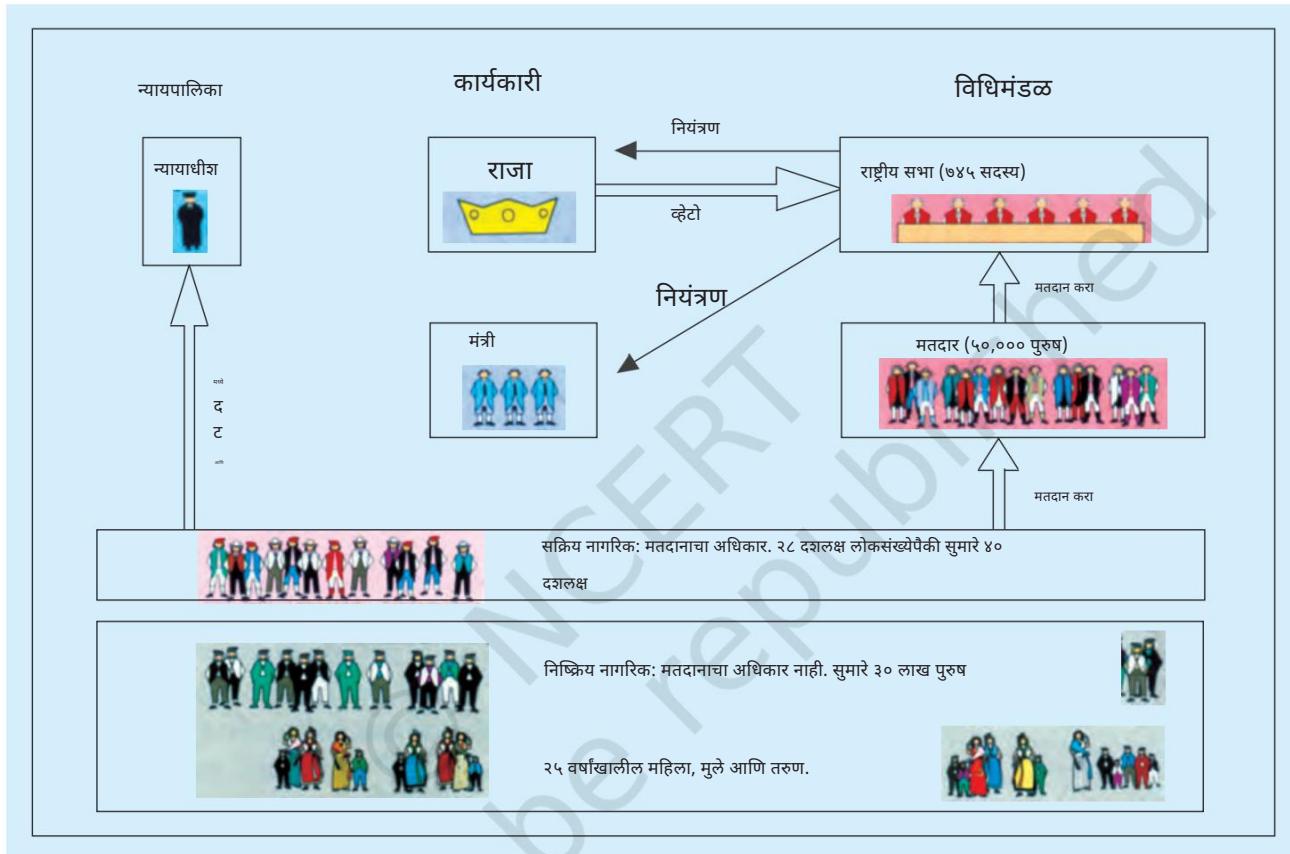
नकाशा दाखवतो की शेतकऱ्यांचे गट एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी कसे पसरले.

नवीन शब्द

चाटो (बहुभाषिक चाटो) – राजा किंवा कुलीन व्यक्तीचे वाडा किंवा भव्य निवासस्थान
मनोर – स्वार्मांच्या जमिनी आणि त्यांच्या हवेलीने बनलेली इस्टेट

२.१ फ्रान्स एक संवैधानिक राजेशाही बनते

१७९१ मध्ये राष्ट्रीय सभेने संविधानाचा मसुदा पूर्ण केला. त्याचा मुख्य उद्देश सम्राटाच्या अधिकारांवर मर्यादा घालणे हा होता. हे अधिकार एका व्यक्तीच्या हातात केंद्रित होण्याएवजी आता वेगळे करून वेगवेगळ्या संस्थांना - कायदेमंडळ, कार्यकारी मंडळ आणि न्यायपालिका - सोपवण्यात आले. यामुळे फ्रान्स एक संवैधानिक राजेशाही बनला. आकृती ७ मध्ये नवीन राजकीय व्यवस्था कशी कार्य करते हे स्पष्ट केले आहे.

आकृती ७ – १७९१ च्या संविधानातील राजकीय व्यवस्था.

१७९१ च्या संविधानाने राष्ट्रीय सभेला कायदे करण्याचा अधिकार दिला, जो अप्रत्यक्षपणे निवून आला. म्हणजेच, नागरिकांनी मतदारांच्या गटाला मतदान केले, जे नंतर विधानसभा निवडतात. तथापि, सर्व नागरिकांना मतदानाचा अधिकार नव्हता. केवळ २५ वर्षांपेक्षा जास्त वयाच्या पुरुषांना, ज्यांनी कामगाराच्या वेतनाच्या किमान ३ दिवसांच्या बरोबरीने कर भरला होता, त्यांना सक्रिय नागरिकांचा दर्जा देण्यात आला, म्हणजेच त्यांना मतदानाचा अधिकार होता. उर्वरित पुरुष आणि सर्व महिलांना निष्क्रिय नागरिक म्हणून वर्गीकृत करण्यात आले. मतदार म्हणून पात्र होण्यासाठी आणि नंतर विधानसभेचा सदस्य होण्यासाठी, पुरुषाला करदात्यांचा सर्वोच्च वर्ग असणे आवश्यक होते.

संविधानाची सुरुवात मानव आणि नागरिकांच्या हक्कांच्या घोषणेपासून झाली. जगण्याचा अधिकार, भाषण स्वातंत्र्य, मत स्वातंत्र्य, कायद्यासमोर समानता यासारखे हक्क 'नैसर्गिक आणि अविभाज्य' हक्क म्हणून स्थापित केले गेले, म्हणजेच ते जन्मतः प्रत्येक मानवाचे होते आणि ते हिरावून घेतले जाऊ शकत नव्हते. प्रत्येक नागरिकाच्या नैसर्गिक हक्कांचे रक्षण करणे हे राज्याचे कर्तव्य होते.

स्रोत बी

क्रांतिकारी पत्रकार जीन-पॉल मरात यांनी त्यांच्या वृत्तपत्रात (द फ्रेंड ऑफ द पीपल) राष्ट्रीय सभेने तयार केलेल्या संविधानावर भाष्य केले: 'लोकांचे लोकांचा मित्र प्रतिनिधित्व करण्याचे काम श्रीमंतीना देण्यात आले आहे... केवळ शंततापूर्ण माग्नि गरीब आणि पीडितांचे भविष्य कधीही सुधारणारा नाही. संपत्ती कायद्यावर कसा प्रभाव पाडते याचे परिपूर्ण पुरावे येथे आहेत. तरीही कायदे तोपर्यंतच टिकतील जोपर्यंत लोक त्यांचे पालन करण्यास सहमत असतील. आणि जेव्हा ते अभिजात वर्गाचे जोखड फेकून देण्यात यशस्वी होतील, तेव्हा ते इतर संपत्ती मालकांशीही असेच वागतील.'

लोकांचा मित्र

स्रोत: वर्तमानपत्रातील एक उतारा

आकृती ८ - १७९० मध्ये कलाकार ले बाबिंयर यांनी रंगवलेले मानव आणि नागरिकांच्या हक्कांचे जाहीरनाऱ्या. उजवीकडील आकृती प्रान्सचे प्रतिनिधित्व करते.

डावीकडील आकृती कायद्याचे प्रतीक आहे.

स्रोत सी

मानवी हक्कांची घोषणा आणि

नागरिक

१. पुरुष जन्माला येतात आणि स्वतंत्र आणि समान हक्कांमध्ये राहतात.

२. प्रत्येक राजकीय संघटनेचे उद्दिष्ट म्हणजे माणसाच्या नैसर्गिक आणि अविभाज्य हक्कांचे जतन करणे; ते म्हणजे स्वातंत्र्य, मालमत्ता, सुरक्षा आणि डपशाहीचा प्रतिकार.

३. सर्व सार्वभौमत्वाचा स्रोत राष्ट्रात असतो; कोणताही गट किंवा व्यक्ती असा अधिकार वापरू शकत नाही जो लोकांकडून येत नाही.

४. स्वातंत्र्य म्हणजे इतरांना हानी पोहोचवून नये असे काही करण्याची शक्ती.

५. कायद्याला फक्त समाजाला हानिकारक असलेल्या कृतींनाच प्रतिबंधित करण्याचा अधिकार आहे.

६. कायदा हा सामान्य इच्छाशक्तीची अभिव्यक्ती आहे. सर्व नागरिकांना त्याच्या निर्मितीमध्ये वैयक्तिकरित्या किंवा त्यांच्या प्रतिनिधिद्वारे सहभागी होण्याचा अधिकार आहे. सर्व नागरिक त्यासमोर समान आहेत.

७. कायद्याने निश्चित केलेल्या प्रकरणाशिवाय, कोणत्याही व्यक्तिला आरोपी करता येणार नाही, अटक करता येणार नाही किंवा ताव्यात घेता येणार नाही.

११. प्रत्येक नागरिक मुक्तपणे बोलू, लिहू आणि छापू शकतो; कायद्याने निश्चित केलेल्या प्रकरणांमध्ये अशा स्वातंत्र्याच्या गैरवपराची जबाबदारी त्याने स्वीकारली पाहिजे.

१२. सार्वजनिक दलाच्या देखभालीसाठी आणि प्रशासनाच्या खर्चसाठी एक समान कर अपरिहार्य आहे; तो सर्व नागरिकांवर त्यांच्या साधनसंपत्तीच्या प्रमाणात समानपणे आकाराला पाहिजे.

१७. मालमत्ता हा एक पवित्र आणि अभेद्य हक्क असल्याने, कायदेशीररित्या स्थापित सार्वजनिक गरजेनुसार तो आवश्यक असल्याशिवाय कोणालाही त्यासून वंचित ठेवता येणार नाही. अशा परिस्थितीत न्याय भरपाई आगाज दिली पाहिजे.

टी फ्रें

राजकीय चिन्हे वाचणे

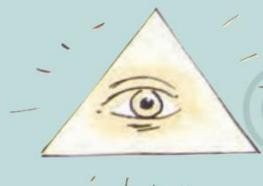
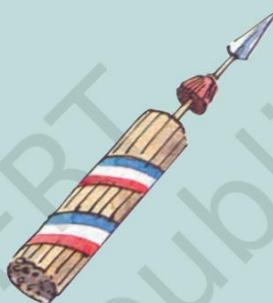
अठराव्या शतकातील बहुतेक पुरुष आणि स्त्रिया वाचू किंवा लिहू शकत नव्हते. म्हणून महत्वाच्या कल्पना व्यक्त करण्यासाठी छापील शब्दाएवजी प्रतीमा आणि चिन्हे वारंवार वापरली जात होती. ले बाबिंयर (आकृती ८) द्वारे चित्रात हक्कांच्या घोषणेचा आशय व्यक्त करण्यासाठी अशा अनेक प्रतीकांचा वापर केला आहे. चला ही चिन्हे वाचण्याचा प्रयत्न करूया.

तुटलेली साखळी: गुलामांना बांधण्यासाठी साखळ्यांचा वापर केला जात असे.

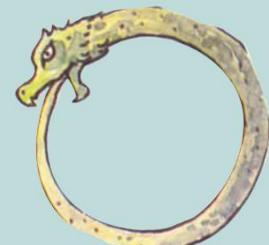
तुटलेली साखळी म्हणजे मुक्त होण्याचे कृत्य.

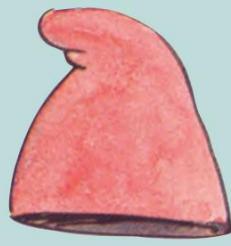
फासेस किंवा रॉड्सचा गढ्हा: एक रॉड सहज तुटू शकतो, पण संपूर्ण गढ्हा नाही. एकत्रेत ताकद असते.

त्रिकोणातील डोळा जो प्रकाश पसरवतो: सर्व पाहणारा डोळा ज्ञानाचे प्रतीक आहे. सूर्याची किरणे अज्ञानाचे ढग दूर करतील.

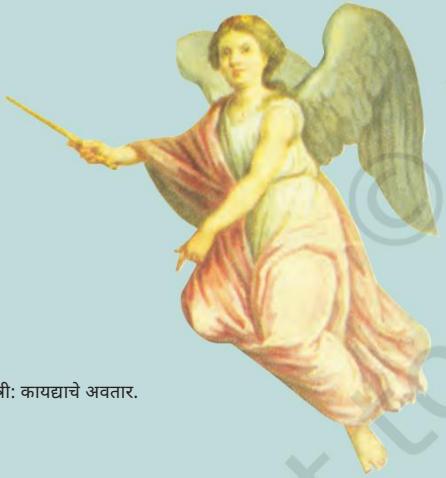
राजदंड: शाही शक्तीचे प्रतीक.

लाल फ्रिगियन टोपी: गुलाम मुक्त झाल्यावर घालतो ती टोपी.

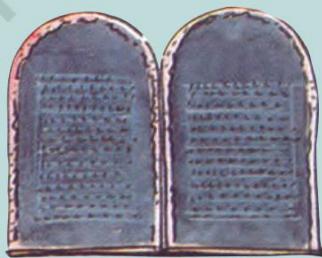

निळा-पांडरा-लाल: फ्रान्सचा राष्ट्रीय रंग.

पंख असलेली स्त्री: कायद्याचे अवतार.

कायद्याची पाठी: कायदा सर्वांसाठी समान आहे आणि त्यासमोर सर्व समान आहेत.

क्रियाकलाप

१. चौकटी १ मधील स्वातंत्र्य, समता आणि बंधुत्वाचे प्रतीक ओळखा.

२. चित्राचा अर्थ स्पष्ट करा.

मानव आणि नागरिकांच्या हक्कांची घोषणा
(आकृती ८) फक्त चिन्ह वाचून.

३. १७९१ च्या संविधानाने नागरिकांना दिलेल्या राजकीय अधिकारांची तुलना करा.

घोषणेच्या कलम १ आणि ६ सह
(स्रोत क). दोन्ही कागदपत्रे सुंसरगत आहेत का? दोन्ही कागदपत्रे

तीच कल्पना?

४. फ्रेंच समाजातील कोणत्या गटांमध्ये असेल

१७९१ च्या संविधानातून मिळाले?

कोणत्या गटांना कारण होते

असंतुष्ट असाल तर? मरात (स्रोत ब) भविष्यात कोणत्या घडामोर्डीची अपेक्षा करतो?

५. फ्रान्समधील घटनांचा काय परिणाम झाला याची कल्पना करा.

प्रशियासारख्या शेजारील देशांवर,

ऑस्ट्रिया-हंगेरी किंवा स्पेन, जे सर्व होते

निरंकुश राजेशाही. राजे कसे असतील,

व्यापारी, शेतकरी, श्रेष्ठी किंवा सदस्य

येथील धर्मगुरुंनी या बातमीवर प्रतिक्रिया दिली आहे की

फ्रान्समध्ये काय चालले होते?

३. फ्रान्स राजेशाही रद्द करतो आणि प्रजासत्ताक बनतो

पुढील काही वर्षात फ्रान्समधील परिस्थिती तणावपूर्ण राहिली.

जरी लुई सोलावा यांनी संविधानावर स्वाक्षरी केली असली तरी, त्यांनी प्रशियाच्या राजाशी गुप्त वाटाघाटी केल्या. इतर शेजारील देशांचे राज्यकर्ते देखील फ्रान्समधील घडामोर्डीमुळे चिंतेत पडले आणि १७८९ च्या उन्हाळ्यापासून तेथे घडणाऱ्या घटनांना दृष्टपण्यासाठी सैन्य पाठवण्याची योजना आखली. हे होण्यापूर्वीच, राष्ट्रीय सभेने एप्रिल १७९२ मध्ये प्रशिया आणि ऑस्ट्रियाविरुद्ध युद्ध घोषित करण्यासाठी मतदान केले.

सैन्यात सामील होण्यासाठी प्रांतांमधून हजारो स्वयंसेवक आले.

त्यांना हे संपूर्ण युरोपमधील राजे आणि अभिजात वर्गाविरुद्ध जनतेचे युद्ध वाटले. त्यांनी गायलेल्या देशभक्तीपर गाण्यांमध्ये कवी रॅगेट डी ल'इर्ले यांनी रचलेले मार्सेलीज हे होते. पौरेसमध्ये कूच करताना मार्सेलीजमधील स्वयंसेवकांनी पहिल्यांदाच हे गाणे गायले आणि म्हणूनच त्याचे नाव पडले. मार्सेलीज आता फ्रान्सचे राष्ट्रगीत आहे.

क्रांतिकारी युद्धांमुळे लोकांचे नुकसान आणि आर्थिक अडचणी आल्या. पुरुष आघाडीवर लढत असताना, महिलांना उपजीविका आणि कुटुंबाची काळजी घेण्याची कामे सोपवण्यात आली. १७९१ च्या संविधानाने केवळ समाजातील श्रीमंत वर्गांना राजकीय अधिकार दिल्याने, क्रांती पुढे नेली पाहिजे यावर लोकसंख्येच्या मोठ्या भागाला विश्वास होता. सरकारी धोरणांवर चर्चा करू इच्छिणाऱ्या आणि स्वतःच्या कृतीचे नियोजन करू इच्छिणाऱ्या लोकांसाठी राजकीय कलब हे एक महत्त्वाचे एकत्रीकरण केंद्र बनले. या कलबपैकी सर्वात यशस्वी कलब होते

पौरेसमधील सेंट जेकबच्या माजी कॉन्वैंटवरून जेकबिन्स हे नाव पडले. या काळात सक्रिय असलेल्या महिलांनीही त्यांचे स्वतःचे कलब स्थापन केले. या प्रकरणातील विभाग ४ तुम्हाला त्यांच्या क्रियाकलाप आणि मागण्यांबद्दल अधिक सांगेल.

जेकबिन कलबचे सदस्य प्रामुख्याने समाजातील कमी समृद्ध वर्गातील होते. त्यात लहान दुकानदार, मोती बनवणारे, ऐस्ट्री कुक, घडचाळे बनवणारे, प्रिंटर, तसेच नोकर आणि रोजंदारीवर काम करणारे कामगार यांचा समावेश होता. त्यांचा नेता मॅक्सिसिलियन रोबेस्पियर होता. जेकबिनमधील एका मोठ्या गटाने गोटी कामगारांसारखेच लांब पट्टेदार वैट घालण्याचा निर्णय घेतला. हे समाजातील फैशनेबल वर्गापासून, विशेषत: उच्चभूलोकांपासून, जे गुडच्यापर्यंत ब्रीच घालतात, वैगळे दिसण्यासाठी होते. ते

आणि समकालीन जग नवोन शब्द

कॉन्वैंट - धार्मिक जीवनासाठी समर्पित समुदायाची इमारत.

आकृती ९ – एक सॅन्स-क्युलोट्स जोडपे.

चित्र. १० – नैनिन व्हैलेन, लिबर्टी.

हे एका महिला कलाकाराने काढलेल्या दुर्मिळ चित्रांपैकी एक आहे.

या क्रांतिकारी घटनांमुळे महिलांना प्रस्थापित चित्रकारांसोबत प्रशिक्षण घेणे आणि त्याच्या कलाकृतीचे प्रदर्शन सलूनमध्ये करणे शक्य झाले, जे दर दोन वर्षांनी भरवले जात असे.

हे चित्र स्वातंत्र्याचे स्त्री रूपक आहे - महणजेच स्त्री रूप स्वातंत्र्याच्या कल्पनेचे प्रतीक आहे.

क्रियाकलाप

चित्र काळजीपूर्वक पहा आणि ओळखा

तुम्ही पाहिलेल्या राजकीय प्रतीक असलेल्या वस्तू

बॉक्स १ (तुटलेली साखळी, लाल टोपी, फारेस, चार्टर)

(हक्कांच्या घोषणेवे), पिरौमेड

समानतेचे प्रतीक आहे, बहुतेकदा a द्वारे दर्शविले जाते

त्रिकोण, चिन्हांचा वापर करून त्रिकोणाचे अर्थ लावा.

चित्रकला, चित्रकला आणि चित्रकला यांच्याबद्दलचे तुमचे विचार सांगा.

स्वातंत्र्याची स्त्री व्यक्तिरेखा.

गुडध्यांचे ब्रीच घालणाऱ्यांच्या सत्तेचा अंत झाल्याची घोषणा करण्याचा हा एक मार्ग होता. या जेकोबिन्सना सॅन्स-क्युलोट्स म्हणून ओळखले जाऊ लागले, ज्याचा शब्दशः अर्थ 'गुडध्यांचे ब्रीच नसलेले' असा होतो. सॅन्स-क्युलोट्स पुरुष स्वातंत्र्याचे प्रतीक असलेली लाल टोपी देखील घालत असत.

तथापि, महिलांना तसे करण्याची परवानगी नव्हती.

१७९२ च्या उन्हाळ्यात, जेकोबिन्सनी मोठ्या संख्येने पैरिसवासीयांवर बंड करण्याची योजना आखली, जे अन्नाधान्याच्या तुटवड्या आणि वाढत्या किमतींमुळे संतप्त झाले होते. १० ऑगस्टच्या सकाळी त्यांनी ट्युलेरीजच्या राजवाड्यावर हल्ला केला, राजाच्या रक्षकांची कत्तल केली आणि राजाला काही तासांसाठी ओलीस ठेवले. नंतर असेंब्लीने राजघराण्याला तुरुंगात टाकण्यासाठी मतदान केले. निवडणुका झाल्या. आतापासून २१ वर्षे आणि त्याहून अधिक वयाच्या सर्व पुरुषांना, संपत्तीची पर्वा न करता, अधिकार मिळाला

मतदान करण्यासाठी.

नवगिर्वाचित सभेला अधिवेशन असे म्हटले गेले. २१ सप्टेंबर १७९२ रोजी त्यांनी राजेशाही रद्द केली आणि फ्रान्सला प्रजासत्ताक घोषित केले. तुम्हाला माहिती आहेच की, प्रजासत्ताक हा सरकारचा एक प्रकार आहे जिथे लोक सरकारची निवड करतात ज्यामध्ये राष्ट्रप्रमुखाचा समावेश आहे.

सरकार, वंशपरंपरागत राजेशाही अस्तित्वात नाही. तुम्ही इतर काही देशांबद्दल जाणून घेण्याचा प्रयत्न करू शकता जे प्रजासत्ताक आहेत आणि ते कधी आणि कसे बनले याचा शोध घेऊ शकता.

लुई सोळावा यांना देशद्रोहाच्या आरोपाखाली न्यायालयाने मृत्युंदंडाची शिक्षा सुनावली. २१ जानेवारी १७९३ रोजी त्यांना प्लेस डे ला कॉनकॉर्ड येथे सार्वजनिकरित्या मृत्युंद देण्यात आला. त्यानंतर लवकरच राणी मेरी अँटोइनेट यांनाही असेच नशिं भोगावे लागले.

३.१ दहशतीचे राज्य

१७९३ ते १७९४ या काळाला दहशतीचे राज्य म्हणून संबोधले जाते. रोबेस्पियरने कठोर नियंत्रण आणि शिक्षेचे धोरण अवलंबले. ज्यांना तो प्रजासत्ताकाचे 'शत्रू' मानत असे - माजी सरदार आणि धर्मगुरु, इतर राजकीय पक्षांचे सदस्य, अगदी त्याच्या स्वतःच्या पक्षाचे सदस्य जे त्याच्या पद्धतींशी सहमत नव्हते - त्यांना अटक करण्यात आली, तुरुंगात टाकण्यात आले आणि नंतर क्रांतिकारी न्यायाधिकरणाने खटला चालवला. जर न्यायालयाने त्यांना 'दोषी' ठरवले तर त्यांना गिलोटिनमध्ये टाकण्यात आले. गिलोटिन हे दोन खांब आणि एक ब्लेड असलेले एक उपकरण आहे ज्याने एखाद्या व्यक्तीचा शिरच्छेद केला जातो. त्याला हे नाव देण्यात आले.

डॉ. गिलोटिन यांच्यानंतर ज्यांनी ते शोधून काढले.

रोबेस्पियरच्या सरकारने वेतन आणि किमतीवर कमाल मर्यादा घालणारे कायदे जारी केले. मांस आणि ब्रेडचे रेशांग करण्यात आले. शेतकऱ्यांना त्यांचे धार्य शहरांमध्ये नेण्यास आणि सरकारने ठरवलेल्या किमतीत विकण्यास भाग पाडले गेले. अधिक महागड्या पांढऱ्या पिठाचा वापर करण्यास मनाई होती; सर्व नागरिकांना संपूर्ण गव्हापासून बनवलेली पेन डी'एगालिटे (समानता ब्रेड) खाण्याची सर्की करण्यात आली. भाषण आणि भाषणाच्या स्वरूपात समानता पाळण्याचा प्रयत्न देखील करण्यात आला. पारंपारिक महाशय (सर) आणि मॅडम (मॅडम) ऐवजी आता सर्व फ्रेंच पुरुष आणि महिलांना सिटोयेन आणि सिटोयेन (नागरिक) करण्यात आले. चर्च बंद करण्यात आल्या आणि त्याच्या इमारती बऱ्येक किंवा कायरलयांमध्ये रूपांतरित करण्यात आल्या.

रोबेस्पियरने त्याच्या धोरणांचा इतका अथकपणे पाठपुरावा केला की त्याचे समर्थकही संयमाची मागणी करू लागले. अखेर, जुलै १७९४ मध्ये त्याला न्यायालयाने दोषी ठरवले, अटक केली आणि दुसऱ्या दिवशी त्याला गिलोटिनमध्ये पाठवण्यात आले.

क्रियाकलाप

डेस्मॉलिन्स आणि रोबेस्पियर यांच्या विचारांची तुलना करा. राज्य शक्तीचा वापर प्रत्येकाला कसा समजतो? म्हणजे काय?

आ 'अत्याचार विरुद्ध स्वातंत्र्यपुद्ध' म्हणजे रोबेस्पियर? डेस्मॉलिन स्वातंत्र्य कसे पाहतात? पुन्हा एकदा सोत सी पहा.

व्यक्तींच्या हक्कांबाबतच्या घटनात्मक कायद्यांमध्ये काय नमूद केले आहे? वर्गात या विषयावर तुमचे विचार चर्चा करा.

नवीन शब्द

देशद्रोह - एखाद्याच्या देशाचा विश्वासघात किंवा सरकार

सोत डी

स्वातंत्र्य म्हणजे काय? दोन परस्परविरोधी दृष्टिकोन:

१७९३ मध्ये क्रांतिकारी पत्रकार कॅमिल डेस्मॉलिन्स यांनी पुढील गोटी लिहिल्या.
दहशतीच्या राजवटीत, त्यानंतर लवकरच त्यांना फांडी देण्यात आली.

'काही लोकांचा असा विश्वास आहे की स्वातंत्र्य हे मुलासारखे आहे, ज्याला प्रौढत्व घेण्यापूर्वी शिस्तबद्ध होण्याच्या टप्प्यातून जावे लागते.'

अगदी उलट. स्वातंत्र्य म्हणजे आनंद, तर्क, समानता, न्याय, ती हवकांची घोषणा आहे ... तुम्हाला तुमच्या सर्व शऱ्यांना गिलोटिन देऊन संपवायचे आहे. कोणी यापेक्षा निरर्थक काहीतरी ऐकले आहे का?

त्याच्या नावेवाईकांमध्ये आणि मित्रांमध्ये आणखी दहा शत्रू निर्माण न करता एकाच व्यक्तीला मचानावर आणणे शक्य होईल का?

७ फेब्रुवारी १७९४ रोजी,
रोबेस्पियर यांनी भाषण केले.
येथे

अधिवेशन, जे नंतर आयोजित केले गेले
वर्तमानपत्र . येथे द मॉनिटर
सार्वत्रिक एक आहे
त्यालून काढा:

'लोकशाहीची स्थापना आणि बळकटीकरण करण्यासाठी, संवैधानिक कायद्यांचे शांततापूर्ण राज्य साध्य करण्यासाठी, आपण प्रथम जुलूमशाहीविरुद्ध स्वातंत्र्यमुद्देश संपवले पाहिजे... आपण देदांतर्गत आणि परदेशात प्रजासत्ताकाच्या शऱ्यांचा नायनाव केला पाहिजे, अन्यथा आपण नष्ट होऊ. क्रांतीच्या काळात लोकशाही सरकार दहशतवादावर अवलंबून राहू शकते.'

दहशत ही न्यायाची पद्धत आहे, जलद, कठोर आणि अटल; ... आणि ती पितृभूमीच्या सर्वांत तातडीच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी वापरली जाते. दहशतीच्या माध्यमातून स्वातंत्र्याच्या शऱ्यांना रोखणे हा प्रजासत्ताकाच्या संस्थापकाचा अधिकार आहे.

आकृती ११ - क्रांतिकारी सरकारने विविध माध्यमांद्वारे आपल्या प्रजेची निषा एकत्रित करण्याचा प्रयत्न केला - त्यापैकी एक म्हणजे यासारख्या उत्सवांचे आयोजन. प्राचीन ग्रीस आणि रोमच्या संस्कृतींमधील प्रतीकांचा वापर पवित्र इतिहासाची आभा व्यऱ्य करण्यासाठी केला जात असे. मध्यभागी उचावलेल्या व्यासपीठावरील मंडप, जो शास्त्रीय स्तंभांमधील वाहून नेला होता, तो नाशवंत सहित्यापासून बनलेला होता जो तोडता येतो. लोकांच्या गटांचे, त्यांच्या कपड्यांचे, त्यांच्या भूमिकांचे आणि कृतींचे वर्णन करा. ही प्रतिमा क्रांतिकारी उत्सवाची कोणती छाप देते?

३.२ अ डायरेक्टरी नियम फ्रान्स

जेकोबिन सरकारच्या पतनामुळे श्रीमंत मध्यमवर्गीयांना सत्ता काबीज करण्याची संधी मिळाली. एक नवीन संविधान आणण्यात आले ज्याने समाजातील गैर-मालमत्ता असलेल्या घटकांना मतदानाचा अधिकार नाकाराला. त्यात दोन निवळून आलेल्या कायदेमंडळांची तरतूद करण्यात आली. त्यानंतर त्यांनी पाच सदस्यांची एक कार्यकारी संचालक म्हणून एक निर्देशिका नियुक्त केली. हे जेकोबिन राजवटीत एका व्यक्तीच्या कार्यकारिणीत सत्तेच्या केंद्रीकरणापासून संरक्षण म्हणून होते. तथापि, संचालकांचे अनेकदा विधानपरिषदांशी संघर्ष होत असे, ज्यांनी नंतर त्यांना बरखास्त करण्याचा प्रयत्न केला. निर्देशिकेच्या राजकीय अस्थिरतेमुळे लष्करी हुक्मगळा नेपोलियन बोनापार्टच्या उदयाचा मार्ग मोकळा झाला.

सरकारच्या स्वरूपातील या सर्व बदलांमध्ये, स्वातंत्र्य, कायद्यासमोर समानता आणि बंधूत्वाचे आदर्श हे पुढील शतकात फ्रान्स आणि उर्वरित युरोपमध्ये राजकीय चळवळींना प्रेरणा देणारे प्रेरणादायी आदर्श राहिले.

४ महिलांनी क्रांती केली का?

आकृती १२ - व्हसायिला जाणाऱ्या पैरिसियन महिला.

हे प्रिट ५ ऑक्टोबर १७८९ च्या घटनांच्या अनेक चित्रमय प्रतिनिधित्वापैकी एक आहे, जेव्हा महिलांनी व्हसायिकडे कूच केले आणि राजाला त्याच्यासोबत पैरिसला परत आणले.

सुरुवातीपासूनच महिला फ्रेंच समाजात अनेक महत्त्वाचे बदल घडवून आणणाऱ्या कार्यक्रमांमध्ये सक्रिय सहभागी होत्या.

त्यांना आशा होती की त्यांच्या सहभागामुळे क्रांतिकारी सरकारवर त्यांचे जीवन सुधारण्यासाठी उपाययोजना करण्यासाठी दबाव येईल. तिसऱ्या वर्गातील बहुतेक महिलांना उदरनिर्वाहासाठी काम करावे लागत असे. त्या शिवणकाम किंवा कपडे धुण्याचे काम करत असत, बाजारात फुले, फळे आणि भाज्या विकत असत किंवा श्रीमंत लोकांच्या घरात घरकाम करत असत. बहुतेक महिलांना शिक्षण किंवा नोकरीचे प्रशिक्षण मिळत नव्हते. फक्त थोरांच्या किंवा तिसऱ्या वर्गातील श्रीमंत सदस्यांच्या मुलीच कॅन्फ्रॅटमध्ये शिक्षण घेऊ शकत असत, त्यांतर त्यांच्या कुटुंबांनी त्यांचे लग्न लावले. काम करण्याऱ्या महिलांना त्यांच्या कुटुंबाची काळजी घ्यावी लागत असे, म्हणजेच स्वयंपाक करणे, पाणी आणणे, भाकरीसाठी रांगेत उभे राहणे आणि मुलांची काळजी घेणे. त्यांचे वेतन पुरुषांपेक्षा कमी होते.

क्रियाकलाप

आकृती १२ मध्ये दर्शविलेल्या व्यक्तीचे वर्णन करा - त्यांच्या कृती, त्यांची मुद्रा, त्यांनी बाळगलेल्या वस्तु, ते सर्व जण भूतकाळातील आहेत का ते काळजीपूर्वक पहा.

समान सामाजिक गट. कलाकाराने प्रतिमेत कोणती चिन्हे समाविष्ट केली आहेत?

ते काय करतात?

महिलांच्या कृतीचे समर्थन करा?

महिलांच्या पारंपरारिक कल्पना प्रतिविवित करतात

सार्वजनिक ठिकाणी वागणे अपेक्षित होते का? तुम्हाला काय वाटते:

कलाकाराला सहानुभूती आहे का?

महिलांच्या क्रियाकलापांबद्दल किंवा तो गंभीर आहे का?

त्यापैकी काय? वर्गात तुमचे विचार चर्चा करा.

महिलांना पुरुषांसारखेच राजकीय अधिकार मिळावेत अशी त्यांची मुख्य मागणी होती. १७९१ च्या संविधानाने महिलांना निष्क्रिय नागरिक बनवले याबद्दल महिला निराश झाल्या. त्यांनी मतदानाचा, विधानसभेत निवङ्गन येण्याचा आणि राजकीय पद धारण करण्याचा अधिकार मागितला. तरच त्यांना वाटले की नवीन सरकारमध्ये त्यांचे हितसंबंध प्रतिबिंबित होतील.

सुरुवातीच्या काळात, क्रांतिकारी सरकारने महिलांचे जीवन सुधारण्यास मदत करणारे कायदे आणले. राज्य शाळांच्या निर्मितीसोबतच, सर्व मूलींसाठी शालेय शिक्षण अनिवार्य करण्यात आले. त्यांचे वडील आता त्यांच्या इच्छेविरुद्ध त्यांना लग्न करण्यास भाग पाढू शकत नव्हते.

विवाह हा मुक्तपणे केलेला करार होता आणि नागरी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत होता. घटस्फोट कायदेशीर करण्यात आला आणि महिला आणि पुरुष दोघेही त्यासाठी अर्ज करू शकत होते. महिला आता नोकरीसाठी प्रशिक्षण घेऊ शकत होत्या, कलाकार बनू शकत होत्या किंवा छोटे व्यवसाय चालवू शकत होत्या.

तथापि, समान राजकीय हक्कांसाठी महिलांचा संघर्ष सुरुच राहिला. दहशतवादाच्या काळात, नवीन सरकारने महिला क्लब बंद करण्याचे आणि त्यांच्या राजकीय कारवायांवर बंदी घालणारे कायदे जारी केले, अनेक प्रमुख महिलांना अटक करण्यात आली आणि त्यापैकी अनेकांना मृत्युदंड देण्यात आला.

जगातील अनेक देशांमध्ये पुढील दोनशे वर्षे मतदानाचा हक्क आणि समान वेतनासाठी महिलांच्या चळवळी चालू राहिल्या.

एकोणिसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात आणि विसाव्या शतकाच्या सुरुवातीला आंतरराष्ट्रीय मताधिकार चळवळीद्वारे मतदानाचा लढा चालवण्यात आला. क्रांतिकारी काळात फ्रेंच महिलांच्या राजकीय कारवायांचे उदाहरण प्रेरणादायी स्मृती म्हणून जिवंत ठेवण्यात आले.

अखेर १९४६ मध्ये फ्रान्समधील महिलांना मतदानाचा अधिकार मिळाला.

स्रोत ई

एका क्रांतिकारी महिलेचे जीवन - ऑलिम्पे डी गौजेस (१७४८-१७९३)

ऑलिम्पे डी गौजेस ही क्रांतिकारी फ्रान्समधील राजकीयदृष्ट्या सक्रिय महिलांपैकी एक होती. तिने संविधान आणि नागरिकांच्या हक्कांच्या घोषणेचा निषेध केला कारण त्यांनी प्रत्येक मानवाला मिळणाऱ्या मूलभूत हक्कांपासून महिलांना वंचित ठेवले होते. म्हणून, १७९१ मध्ये, तिने महिला आणि नागरिकांच्या हक्कांचा जाहीरनामा लिहिला, जो तिने राणी आणि राष्ट्रीय सभेच्या सदस्यांना उद्देशून लिहिला आणि त्यांनी त्यावर कारवाई करण्याची मागणी केली. १७९३ मध्ये, ऑलिम्पे डी गौजेसने जेकोबिन सरकारवर महिला क्लब जबरदस्तीने बंद केल्याबद्दल टीका केली. राष्ट्रीय अधिवेशनात तिच्यावर देशद्वोहाचा आरोप ठेवण्यात आला. त्यानंतर लवकरच तिला मृत्युदंड देण्यात आला.

टी फ्रें

स्रोत एफ

ऑलिंपे डी गोजेसमध्ये नमूद केलेले काही मूलभूत अधिकार
घोषणापत्र

१. स्त्री जन्मतःच स्वर्तंत्र आहे आणि तिला पुरुषांच्या बरोबरीचे अधिकार आहेत.
२. सर्व राजकीय संघटनाचे ध्येय म्हणजे स्त्री आणि पुरुषांच्या नैसर्गिक हक्कांचे जतन करणे: हे हक्क म्हणजे स्वातंत्र्य, मालमत्ता, सुरक्षा आणि सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे दडपशाहीचा प्रतिकार.

३. सर्व सार्वभीमत्वाचा स्रोत राशूत असतो, जे काहीच नाही.
पण स्त्री आणि पुरुषांचे मिळन.

४. कायदा हा सर्वसाधारण इच्छेची अभिव्यक्ती असावा; सर्व महिला आणि पुरुष नागरिकांना त्याच्या निर्भितीमध्ये वैयक्तिकरित्या किंवा त्यांच्या प्रतिनिधित्वातील मत मांडण्याचा अधिकार असला पाहिजे; तो सर्वसाठी समान असावा. सर्व महिला आणि पुरुष नागरिकांना त्यांच्या क्षमतेनुसार आणि त्यांच्या प्रतिभेशिवाय इतर कोणताही भेदभाव न करता सर्व सम्नान आणि सार्वजनिक नोकरी मिळण्याचा समान अधिकार आहे.

५. कोणतीही महिला अपवाद नाही; तिला कायद्याने ठरवलेल्या प्रकरणांमध्ये आरोपी केले जाते, अटक केली जाते आणि ताब्यात घेतले जाते. पुरुषांप्रमाणेच स्त्रियाही या कठोर कायद्याचे पालन करतात.

क्रियाकलाप

ऑलिंपे डी गोजेस (स्रोत फ) यांनी तयार केलेल्या जाहीरनाम्याची तुलना मानव आणि नागरिकांच्या हक्कांच्या घोषणेशी (स्रोत क) करा.

आकृती १३ - बेकरीमध्ये रांगेत उभ्या असलेल्या महिला.

स्रोत जी

१७९३ मध्ये, जेकोविन राजकारणी चौमेट यांनी खालील कारणांवरून महिला कलब बंद करण्याचे समर्थन करण्याचा प्रयत्न केला:

'निसगनि घरकामाची जबाबदारी पुरुषांवर सोपवली आहे का? बाळांचे संगोपन करण्यासाठी तिने आपल्याला स्तन दिले आहेत का?'

नाही.

ती मैनला म्हणाली:

पुरुष व्हा. शिकार, शोटी, राजकीय कर्तव्ये ... हेच तुमचे राज्य आहे.

ती बाईला म्हणाली:

स्त्री व्हा... घरातील गोटी, मातृत्वाची गोड कर्तव्ये - ही तुमची कामे आहेत.

ज्या स्त्रिया पुरुष होऊ इच्छितात त्या निर्लज्ज आहेत. कर्तव्यांचे योग्य वाटप झाले नाही का?'

क्रियाकलाप

भ

आणि समकालीन जगे एक असल्याची कल्पना करा.
चौमेट (स्रोत जी) यांनी मांडलेल्या युक्तिवादांना प्रतिसाद.

५ गुलामगिरीचे उच्चाटन

जेकोबिन राजवटीच्या सर्वत क्रांतिकारी सामाजिक सुधारणांपैकी एक म्हणजे फ्रेंच वसाहतीमधील गुलामगिरीचे उच्चाटन. कॅरिबियनमधील वसाहती - मार्टिनिक, ग्राडेलूप आणि सॅन डोमिंगो - तंबाखू, नीळ, साखर आणि कॉफी सारख्या वस्तूंचे महत्वाचे पुरवठादार होते. परंतु युरोपियन लोक दूरच्या आणि अपरिचित देशांमध्ये जाऊन काम करण्यास अनिच्छेमुळे मळ्यांमध्ये कामगारांची कमतरता भासू लागली.

तर याला युरोप, आफ्रिका आणि अमेरिका यांच्यातील त्रिकोणी गुलाम व्यापाराचा परिणाम झाला. गुलाम

व्यापार सतराव्या शतकात सुरु झाला.

फ्रेंच व्यापारी बोर्डे किंवा नॅन्टेसच्या बंदरांमधून आफ्रिकन किनाऱ्यावर जात असत, जिथे ते स्थानिक सरदारांकडून गुलाम विकत घेत असत.

ब्रॅडे आणि बेड्या घालून, गुलामांना अटलांटिक ओलांडून कॅरिबियन समुद्रापर्यंतच्या तीन महिन्यांच्या प्रवासासाठी जहाजांमध्ये घटू बसवण्यात आले.

तेथे ते मळ्याच्या मालकांना विकले जात होते. गुलाम कामगारांच्या शोषणामुळे युरोपियन बाजारपेठेत साखर, कॉफी आणि नीळ यांची वाढती मागणी पूर्ण करणे शक्य झाले. बोर्डे आणि नॅन्टेस सारख्या बंदर शहरांची आर्थिक भरभराट त्यांच्या भरभराटीच्या गुलाम व्यापारामुळे झाली.

अठराव्या शतकात फ्रान्समध्ये गुलामगिरीवर फारशी टीका झाली नाही. वसाहतीमधील सर्व फ्रेंच प्रजेसह सर्व लोकांना मानवी हक्क मिळावेत की नाही यावर राष्ट्रीय सभेने दीर्घ चर्चा केल्या. परंतु गुलाम व्यापारावर अवलंबून असलेल्या व्यावसायिकांच्या विरोधाच्या भीतीने त्यांनी कोणतेही कायदे केले नाहीत. अखेर १७९४ मध्ये फ्रेंच परदेशातील सर्व गुलामांना मुक्त करण्यासाठी कायदा करण्यात आला. तथापि, हे अल्पकालीन उपाय ठरले: दहा वर्षांनंतर, नेपोलियनने गुलामगिरी पुन्हा सुरु केली.

वृक्षारोपण मालकांना त्यांच्या स्वातंत्र्यात आफ्रिकन निग्रो लोकांना त्यांच्या आर्थिक हितसंबंधांसाठी गुलाम बनवण्याचा अधिकार समाविष्ट असल्याचे समजले.

१८८८ मध्ये फ्रेंच वसाहतीमध्ये गुलामगिरी अखेर रद्द करण्यात आली.

नवीन शब्द

निग्रो - सहाराच्या दक्षिणेस असलेल्या आफ्रिकेतील आदिवासी लोकांसाठी वापरला जाणारा हा शब्द. हा एक अपमानजनक शब्द आहे जो आता सामान्यत: वापरला जात नाही मुक्तता - मुक्त करण्याची कृती

आकृती १४ - गुलामांची मुक्तता.

१७९४ च्या या छापील प्रिंटमध्ये गुलामांच्या मुक्ततेचे वर्णन केले आहे. वरच्या तिरंगी बँनरवर 'पुरुषाचे हक्क' असा नारा आहे. खाली लिहिलेले शिलालेख आहे: 'स्वतंत्र नसलेल्याचे स्वतंत्र'. एक फ्रेंच महिला आफ्रिकन आणि अमेरिकन भारतीय गुलामांना युरोपियन कपडे घालून 'सुसंस्कृत' करण्याची तयारी करते.

क्रियाकलाप

या छापील चित्राबद्दल तुमचे मत नोंदवा (आकृती १४). जमिनीवर पडलेल्या वस्तूंचे वर्णन करा. त्या कशाचे प्रतीक आहेत? हे चित्र युरोपियन नसलेल्या गुलामांप्रती कोणता दृष्टिकोन व्यक्त करते?

६ क्रांती आणि दैनंदिन जीवन

राजकारण लोकांचे कपडे, त्यांची भाषा किंवा ते वाचणारी पुस्तके बदलू शकते का? १७८९ नंतरच्या काळात फ्रान्समध्ये पुरुष, महिला आणि मुलांच्या जीवनात असे अनेक बदल झाले. स्वातंत्र्य आणि समानतेच्या आदर्शाना दैनंदिन व्यवहारात रूपांतरित करणारे कायदे करण्याची जबाबदारी क्रांतिकारी सरकारांनी स्वतःवर घेतली.

१७८९ च्या उन्हाळ्यात बॉस्टिलवरील हल्ला झाल्यानंतर लगेचच लागू झालेला एक महत्त्वाचा कायदा म्हणजे सेन्सॉरशिप रद्द करणे. जुन्या राजवटीत सर्व लिखित साहित्य आणि सांस्कृतिक उपक्रम - पुस्तके, वर्तमानपत्रे, नाटके - राजाच्या सेन्सॉरने मान्यता दिल्यानंतरच प्रकाशित किंवा सादर केले जाऊ शकत होते. आता मानव आणि नागरिकांच्या हवकांच्या घोषणेने भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हा एक नैसर्गिक अधिकार असल्याचे घोषित केले. वर्तमानपत्रे, पत्रके, पुस्तके आणि छापील चित्रे फ्रान्सच्या शहरांमध्ये पसरली होती जिथून ते वेगाने ग्रामीण भागात प्रवास करत होते. त्या सर्वांनी फ्रान्समध्ये घडणाऱ्या घटना आणि बदलांचे वर्णन आणि चर्चा केली. प्रेस स्वातंत्र्याचा अर्थ असा होता की घटनांबद्दल विरोधी विचार व्यक्त करता येत होते. प्रत्येक बाजूने छापील माध्यमातून इतरांना त्यांची भूमिका पटवून देण्याचा प्रयत्न केला. नाटके, गाणी आणि उत्सवाच्या मिरवणुकींनी मोठ्या संख्येने लोकांना आकर्षित केले. स्वातंत्र्य किंवा न्याय यासारख्या कल्पना समजून घेण्याचा आणि त्यांच्याशी ओळख पटवण्याचा हा एक मार्ग होता ज्याबद्दल राजकीय तत्वज्ञानींनी लिहिलेल्या ग्रंथांमध्ये विस्ताराने लिहिले होते जे फक्त काही शिक्षित लोकच वाचू शकत होते.

क्रियाकलाप

तुमच्या स्वतःच्या शब्दात चित्राचे वर्णन करा. काय? कलाकाराने वापरलेल्या प्रतिमा आहेत खालील कल्पना व्यक्त करा: लोभ, समानता, न्याय, राज्याने ताब्यात घेतलेले चर्चीची मालमत्ता?

भ

आणि समकालीन जग

आकृती १५ – देशभक्तीपर चर्ची कमी करणारे प्रेस.
१७९० मधील हे निनावी प्रिंट न्यायाची कल्पना मूर्त करण्याचा प्रयत्न करते.

आकृती १६ - लोकांना संबोधित करताना मरात. हे लुई-लिओपोल्ड बॉयली यांचे चित्र आहे.

या प्रकरणात तुम्ही मरातबद्दल काय शिकात ते आठवा. त्याच्या सभोवतालच्या परिस्थितीचे वर्णन करा. त्याच्या प्रचंड लोकप्रियतेचे कारण सांगा.

अशा चित्रामुळे सलूनमधील प्रेक्षकांमध्ये कोणत्या प्रकारच्या प्रतिक्रिया येतील?

निष्कर्ष

१८०४ मध्ये, नेपोलियन बोनापार्टने स्वतःला फ्रान्सचा सम्राट म्हणून राज्याभिषेक केला.

तो शेजारील युरोपीय देश जिंकण्यासाठी निघाला, राजवंशांना काढून टाकले आणि राज्ये निर्माण केली जिथे त्याने त्याच्या कुटुंबातील सदस्यांना ठेवले.

नेपोलियनने युरोपच्या आधुनिकीकरणाची भूमिका पाहिली. त्याने खाजगी मालमत्तेचे संरक्षण आणि दशांश प्रणालीद्वारे प्रदान केलेली वजन आणि मापांची एकसमान प्रणाली असे अनेक कायदे आणले. सुरुवातीला, अनेकांनी नेपोलियनला लोकांसाठी स्वातंत्र्य आणणारा मुक्तिदाता म्हणून पाहिले.

पण लवकरच नेपोलियनच्या सैन्याकडे सर्वत्र आक्रमक शक्ती म्हणून पाहिले जाऊ लागले. १८१५ मध्ये वॉटरलू येथे त्याचा अखेर पराभव झाला. स्वातंत्र्य आणि आधुनिक कायद्यांच्या क्रांतिकारी कल्पना युरोपच्या इतर भागात नेणाऱ्या त्याच्या अनेक उपाययोजनांचा नेपोलियन गेल्यानंतरही लोकांवर परिणाम झाला.

टी फ्रें

स्वातंत्र्य आणि लोकशाही हक्कांच्या कल्पना फ्रेंच क्रांतीचा सर्वत महत्त्वाचा वारसा होता. एकोणिसाव्या शतकात हे फ्रान्सपासून उर्वरित युरोपमध्ये पसरले, जिथे सरंजामशाही व्यवस्था

आकृती १७ - आल्स पर्वतरांगा ओलांडताना नेपोलियन, डेव्हिडने काढलेले चित्र.

संपूर्णात आले. वसाहतवादी लोकांनी सार्वभौम राष्ट्र राज्य निर्माण करण्यासाठी त्यांच्या चळवळीमध्ये गुलामगिरीतून मुक्तेची कल्पना पुढ्हा आणली. क्रांतिकारी फ्रान्समधून येणाऱ्या कल्पनांना प्रतिसाद देणाऱ्या व्यक्तींची टिपू सुलतान आणि राममोहन रॉय ही दोन उदाहरणे आहेत.

बॉक्स २

त्या काळात युरोपमध्ये पसरणाऱ्या नवीन कल्पनांनी प्रेरित झालेल्यांपैकी राजा राममोहन रॉय हे एक होते. फ्रेंच राज्यक्रांती आणि नंतर जुळै क्रांतीने त्यांच्या कल्पनाशक्तीला चालना दिली.

'१८३० मध्ये फ्रान्समधील युक्ते क्रांतीबद्दल ऐकल्यावर तो विचार करू शकला नाही आणि बोलूही शकला नाही.'

"केपटाऊन येथे इंग्लंडला जाताना त्यांनी क्रांतिकारी तिरंगा ध्वज फडकवणाऱ्या फिरोट्स (युद्धनीका) ला भेट देण्याचा आग्रह धरला, जरी त्यांना अपघाताने तात्पुरते अपंगत्व आले होते." सुशीभन सरकार, नोट्स ऑन द बंगाल रेनेसान्स १९४६.

उपक्रम

१. तुम्ही वाचलेल्या कोणत्याही क्रांतिकारी व्यक्तीबद्दल अधिक जाणून घ्या. या प्रकरणात या व्यक्तीचे एक छोटसे चरित्र लिहा.
२. फ्रेंच राज्यक्रांतीमध्ये प्रत्येक दिवस आणि आठवड्यातील घटनांचे वर्णन करण्याऱ्या वर्तमानपत्रांचा उदय झाला. कोणत्याही एका घटनेची माहिती आणि चित्रे गोळा करा आणि वृत्तपत्रात लेख लिहा. तुम्ही मिराबेडु, ऑलिम्पे डी गौजेस किंवा रोबेस्पियर सारख्या महत्त्वाच्या व्यक्तींची काल्पनिक मुलाखत देखील घेऊ शकता. दोन किंवा तीन जणांच्या गटात काम करा. त्यानंतर प्रत्येक गट फ्रेंच राज्यक्रांतीवर एक वॉलपेपर तयार करण्यासाठी त्यांचे लेख एका बोर्डवर ठेवू शकतो.

उपक्रम

प्रश्न

१. क्रांतिकारी निषेधाच्या उद्रेकास कारणीभूत ठरण्याऱ्या परिस्थितीचे वर्णन करा. फ्रान्समध्ये.
२. फ्रेंच समाजातील कोणत्या गटांना क्रांतीचा फायदा झाला? कोणत्या गटांना सत्ता सोडण्यास भाग पाडले गेले? क्रांतीच्या निकालाने समाजातील कोणत्या घटकांना निराशा झाली असती?
३. एकोणिसाव्या आणि विसाव्या शतकात जगातील लोकांसाठी फ्रेंच राज्यक्रांतीचा वारसा काय होता याचे वर्णन करा.
४. आज आपण उपभोगत असलेल्या लोकशाही अधिकारांची यादी तयार करा ज्यांचे मूळ फ्रेंच राज्यक्रांतीमध्ये सापडते.
५. सार्वत्रिक हक्कांचा संदेश विरोधाभासांनी भरलेला होता या मताशी तुम्ही सहमत आहात का? स्पष्ट करा. आणि समकालीन जग
६. नेपोलियनच्या उदयाचे तुम्ही कसे स्पष्टीकरण द्याल?

?

भ